

Y.V. Chaplak, H.V. Chuyko. Victimization as a socio-psychological problem of the present. Nowadays person easily and mostly unexpectedly can become the victim of everything and anybody. However, if a person constantly feels like a victim and often becomes so real, we can talk about the victimization of the individual.

The victimization of individual is the underlying concept of victimology – a complex (and largely by socio-psychological) theory about individuals in crisis, and funds victim assistance. The central concept of victimology is the victim. In a broad modern understanding of the term "victim" means not exclusively victims of crimes, but any person, who has the sufferings; it is the person, who has lost meaningful values as a result of the influence of another person, group of people, certain events and circumstances. It is naturally to distinguish two types of "victims": real and fake. The real victim is the victim objectively, fake sacrifice is not a really victim, but he is able to seem so to others, is actually a skilled manipulator.

Common classification of victims of crimes is missing, however, the most widespread is classification by D.V. Rivman, who, on the basis of situational oriented roles, allocates aggressive (trying to harm others), active (in promoting harm), proactive (harm through the nature of their behaviour), passive (not opposing the criminal), non-critical (reckless) and neutral (doesn't contribute to the offender) victims.

It is revealed, that victimization is a tendency of the individual (due to the specific combination of complex disposition's and situational components) to become a victim of circumstances or persons, when the situation is conducive to this, although it is possible to avoid it. Even the average level of victimization is accompanied by loss of hardiness, feeling himself "out of life"; there is no desire to risk for the sake of development, trust in a just world system and favour of the world; the person is unable adequately to overcome the stress even using of coping strategies, is not sufficiently adapted, with negative self-esteem and pessimistic worldview.

Key words: victimology, victimization, victim, type of victimization, hardiness, coping-strategy, life satisfaction, sense of security.

Отримано: 12.12.2015 р.

УДК: 159.922.8: 159.923.2: 159.922.2

А.В. Шамне

ДОСВІД ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИЗИ ПІДЛІТКОВО-ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

А.В. Шамне. Досвід емпіричного дослідження кризи підлітково-юнацького віку. У статті розглянуто особливості проблеми вікової кризи у психології. Представлено результати емпіричного дослідження симптоматики, феноменології та перебігу підлітково-юнацької кризи. Здійснено порівняльний аналіз результатів анкетування різних груп респондентів: вчителів, студентів, сучасних українських підлітків, їх вчителів та батьків. Використано різні аспекти оцінювання (ретро- і актуал-оцінювання, об'єктивне і суб'єктивне оцінювання). Визначено особливості сприйняття різними групами інформантів симптоматики і феноменології вікових проявів кризи дорослішання.

Ключові слова: підлітковий вік, феноменологія, ознаки підлітково-юнацької кризи, Л.С.Виготський, батьки, вчителі, сучасні підлітки, факторний аналіз, криза особистості, криза суб'єкта.

А.В. Шамне. Опыт эмпирического исследования кризиса подростково-юношеского возраста. В статье рассмотрены особенности проблемы возрастного кризиса в психологии. Представлены результаты эмпирического исследования динамики, симптоматики, феноменологии и течения подростково-юношеского кризиса. Осуществлен сравнительный анализ результатов анкетирования разных групп респондентов: учителей, студентов, современных украинских подростков, их учителей и родителей. Используются разные аспекты оценивания (ретро- и актуал-оценивание, объективное и субъективное оценивание) и определены особенности восприятия разными группами информантов симптоматики и феноменологии возрастных проявлений кризиса взросления. Описаны разные типы его динамики и содержания у современных подростков.

Ключевые слова: *подростковый возраст, феноменология, признаки подростково-юношеского кризиса, Л.С.Выготский, родители, учителя, современные подростки, факторный анализ, кризис личности, кризис субъекта.*

Постановка проблеми. Актуальність емпіричного дослідження вікових криз не потребує додаткових коментарів. Їх проблематика традиційно є епіцентром наукових дискусій і характеризується різноманітністю теоретичних підходів. Деякі західні автори вважають, що поняття кризи втрачає свою пізнавальну цінність та пояснювальний потенціал [3]. У вітчизняних теоріях онтогенезу уявлення про розвиток як діалектичний процес імпліцитно містить уявлення про стрибки, революційні зрушення, кризи. В цій логіці поняття "криза" є по суті похідним від поняття "розвиток". В закономірних проявах вікової кризи в стислому вигляді відбивається сутність, зміст, спрямованість, протиріччя і труднощі процесу розвитку особистості у період підлітково-юнацького віку. Тому концепції підлітково-юнацького віку (отроцтва, "adolescence") відрізняються тим, яке розуміння кризи в них переважає.

Проблема класичної підліткової кризи має полемічний характер і характеризується не тільки неузгодженістю існуючих концепцій і відсутністю єдиної методологічної позиції, але і дефіцитом ґрунтовних емпіричних досліджень, декларативністю, відсутністю серйозної фактологічної бази. Таким чином, проблема емпіричного дослідження кризи підлітково-юнацького віку є актуальною і як частина теоретичного дискурсу і як елемент прикладного аналізу.

Мета і завдання дослідження: за допомогою опитувальника "Криза отроцтва" діагностувати кризові прояви українських підлітків та юнаків 12-20 років, співставити різні позиції щодо оцінки вікових проявів кризи (вчителів з досвідом, батьків дорослих дітей, дорослих студентів, сучасних підлітків) і конкретизувати зміст її індивідуальної варіативності у підлітково-юнацькому віці.

Викладення основного матеріалу. На питання анкети "Криза отроцтва" (її текст див. у [2]) відповідали інформанти, які представляли різні підходи в оцінках характеру, ознак та перебіг кризи (таблиця 1):

1) об'єктивний підхід. Опитування дорослих, які можуть надати об'єктивні відомості про кризу як результат тривалого спостереження "зі сторони";

2) суб'єктивний підхід. Опитування респондентів, які можуть звітувати про суб'єктивне переживання кризи як результату власного досвіду – минулого чи теперішнього. Головні зміни, що відбуваються під час кризи є внутрішніми, тому зростає важливість дослідження суб'єктивного усвідомлення та переживання підлітком змін власного Я і стосунків з оточуючими в період нормативної кризи.

3) актуальний зріз. Опитування підлітків (юнаків) 12-20 рр. (традиційні суб'єктивні самозвіти) та дорослих, які взаємодіють з ними та можуть оцінити наявність чи відсутність ознак кризи в даний момент часу,

4) ретроспективний зріз. Опитування респондентів, які нещодавно були підлітками та вже пережили період класичної підліткової кризи, наприклад, молодь у віці 22-23 років та респонденти, які мали можливість спостерігати тривалий час її прояви постфактум, наприклад, вчителі зі стажем (узагальнення досвіду) та батьки вже дорослих дітей. Ретроспективний (біографічний) аспект позбавлений зайвої афективності та емоційності, є більш виваженим та зрілим.

Таблиця 1

Компоненти оцінювання та види джерел інформації (інформантів)

Опитування	Об'єктивний підхід	Суб'єктивний підхід
Ретро	Оцінки вчителів зі стажем (узагальнення досвіду) та батьків дорослих студентів (віком 22 - 23 р.р.)	Самооцінки дорослих студентів постперехідного періоду (22 - 23 р.р.)
Актуал	Оцінки вчителів, батьків сучасних підлітків та юнаків 12- 20 р.р.	Самооцінки сучасних підлітків та юнаків 12- 20 р.р.

Учасники дослідження.

У дослідженні брали участь п'ять груп інформантів (респондентів):

1. Вибірку студентів (4-5 курси), які заповнювали опитувальники "ретроспективно", склали 345 чел. (193 дівчини, 152 хлопця) віком 22-23 рр.

2. Вибірку вчителів зі стажем склали 189 педагогів віком $44,7 \pm 9,4$ рр., опитування яких здійснювалося під час курсів підвищення кваліфікації.

3. Вибірку батьків студентів – старшокурсників 22-23 р.р. склали 36 батьків, які відповідали про кризові прояви їх дітей у період від 11 до 20 рр.

4. Вибірку сучасних підлітків склали 455 учнів 6-11 класів різних типів навчальних закладів віком 12-17 років та 367 студентів 1-2-х курсів педагогічного та технічного інститутів КНУ віком 17-20 років.

5. Вибірку батьків та вчителів сучасних підлітків 6-11 класів склали 129 батьків (переважно матері, середній вік $37,5 \pm 7,2$ роки) та 245 вчителів (класні керівники та вчителі – предметники, середній вік $39,5 \pm 10,4$ роки).

Текст анкети для всіх вибірок був однаковий, що дозволяло співставляти отримані результати. Дещо відрізнявся тільки характер збору даних: у випадку ретроспективного опитування батьків, вчителів та студентів старших курсів кожне твердження (типу "ретро") передбачало вибір вікових періодів (років / класів), під час яких досліджувані: 1) самі переживали у минулому (у віці 11-20 рр.) ознаки кризи (студенти – старшокурсники 22-23 рр.); 2) спостерігали кризові прояви у власних дітей протягом їх дорослішання (батьки студентів – старшокурсників); 3) спостерігали у навчально-виховному процесі кризові прояви під час навчання та виховання учнів 6-11 класів (вчителі зі стажем). Під час анкетування сучасних підлітків 5-11 класів (455 респондентів), їх вчителів (245 респондентів) та батьків (129 респондентів) вони відповідали на ті ж самі питання за принципом семантичного диференціалу: "повністю (не) схоже", "(не) схоже", "скоріше (не) схоже".

Статистична обробка отриманих даних типу "ретро" здійснювалася на основі підрахування відсотка відповідей за кожним віком та твердженням. Обробка даних типу "актуал" здійснювалася з застосуванням факторного і кореляційного аналізу та використання t-критерія Стьюдента.

Процедура факторного аналізу всіх даних "актуал – типу" підтвердила, що структуру кризи відображують 4 фактори (шкали) ("Криза особистості", "Криза суб'єкта", "Післякризова інтеграція", "Зміни") (більш докладно див. у [2]). Сума першої, другої, третьої (зворотні значення) та четвертої шкал складала загальну шкалу кризовості.

Ретро – результатита їх обговорення. Порівняльний аналіз даних батьків, вчителів, студентів – старшокурсників, які презентують ретроспективний / об'єктивний та ретроспективний / суб'єктивний погляди, показав наступне:

1) вчителі фіксують більш ранній початок як кризових (криза особистості – у 13 років (7 клас); криза суб'єкта – у 14 років (8 клас)), так і післякризових проявів (завершення кризи та особисто зріла поведінка – у 16 років (10 клас). Згідно спогадів студентів та батьків криза особистості починається пізніше (у 8-9 класах) і триває довше; ознаки особисто зрілої поведінки також виникають пізніше (у 11 класі та на перших курсах інституту);

2) вчителі більш стереотипно "локалізовані" на певних періодах розвитку (у значної кількості у 13-15 років – підліткова криза, у 16-17 років – післякриза, особистісна зрілість). Згідно даних батьків та студентів криза є розтягнутим у часі, пролонгованим процесом, який має яскраво виражений індивідуальний характер та немає "узагальнених", характерних для всіх часових меж та позицій;

3) вчителі акцентують більшу увагу на проблемах навчання та поведінки, вони "педагогічно" (академічно) фіксовані на питаннях, пов'язаних

зі сферою навчання (поведінка школі, конфлікти з вчителями, мотивація навчання тощо), а батьки – на проблемах суб'єктної активності. Батьки частіше обирали ознаки стабільності – особистісну зрілість ("післякризу") та відсутність стрибкоподібних змін, а студенти – ознаки суб'єктної активності ("кризи суб'єкта"). Щодо "педагогічної" кризи особистості відмінностей немає;

4) за більшістю позицій батьки та студенти мають більш близькі результати, які відрізняються від відповідей вчителів. Наприклад, студенти та батьки заперечують наявність стрибкоподібних змін у період 11 -20 років.

Актуал – результати та їх обговорення. Крім ретро – відповідей було зібрано великий масив даних щодо актуальних самозвітів підлітків та юнаків. Великий масив самозвітів підлітків та юнаків оброблявся у відповідності з отриманою факторною структурою. Отримані результати підтверджують загальну тенденцію поступовості переходу основної кількості підлітків від кризи особистості до кризи суб'єкта та до "Післякризи". Середні значення по кризі особистості найвищі у 7-9 класі (31-32,6 бали), по кризі суб'єкта – у 10-11 класі (22-23 бали), по "післякризі" – у учнів 11 класу та студентів 17-20 р.р. Найвищий рівень змін зафіксований у 11 класі (16,9). Т-критерій Стьюдента виявив статистично значущі вікові відмінності за показниками кризи особистості між 6 та 8 класом, між 8 класом та юнаками 17-20 років (при $p < 0,05$), за показником післякризової інтеграції між підлітками та студентами (при $p < 0,05$). Статистично значущих відмінностей між хлопцями та дівчатами не виявлено. Отримані результати свідчать про певну вікову послідовність підвищення середніх значень: криза особистості (7-9 класи), криза суб'єктності (10-11 класи), післякризова інтеграція – студенти 17-20 років.

Застосування статистичного критерію Фішера показало: 1) за показниками кризи особистості найбільша кількість учнів має високий рівень у 7-8 класах (14,4 % та 16,7 %), що статистично достовірно відрізняється лише від даних 10 класу, коли ймовірно починається певна стабілізація; 2) за показниками кризи суб'єкта найбільша кількість учнів має високий рівень кризи у 7-8 класах (38,3 % та 38,9 %) та 11 класі (38,6%), що статистично достовірно відрізняється лише від даних 6 класу, для якого вона ще не характерна; 3) за показником "Післякриза", як і очікувалося, найбільша кількість респондентів має високий рівень серед студентів (34 %), що статистично достовірно відрізняється від даних 6-9 класів.

Кореляційні зв'язки даних учнів всіх вікових груп (від 6 класу до студентів 17-20 років) показали наступне: 1) у всіх вікових групах криза особистості пов'язана з кризою суб'єкта прямими кореляційними зв'язками. Але найбільшим сильним цей зв'язок виявився у 7 – 8 класах ($r = 0,6-0,7$, при $p < 0,001$) " Фактично це означає, що всі прояви кризи стосунків є

ознакою (або чинником) кризи суб'єкта і навпаки; 2) криза особистості у більшості вікових груп зворотно пов'язана з ознаками зрілості ($r = -0,3-0,4$, при $p < 0,01$) (відсутній цей зв'язок лише у студентів). Це означає, що посилення кризи стосунків у підлітка супроводжується зниженням проявів особисто зрілої поведінки (відповідальності, дисциплінованості, самостійності тощо) і навпаки, адже тимчасовий "особистісний регрес" супроводжуються ускладненням у стосунках з дорослими та емоційною нестабільністю поведінки. Щодо показників кризи суб'єктності такий зв'язок відсутній. У кореляційних зв'язках вибірки батьків та вчителів обидві кризи (кризи суб'єкта та особистості) статистично значуще зворотно пов'язані з "Післякризою". Іншими словами в оцінках дорослих посилення кризових проявів обох типів супроводжуються зниженням здатності до особисто зрілої поведінки, а в оцінках дітей – це стосується лише кризи особистості.

3) криза особистості у всіх вікових групах позитивно пов'язана зі змінами (наприклад, з твердженнями "я дуже змінився останнім часом"), тобто не дивлячись на свій "зовнішній", поведінковий характер, вона пов'язана зі стрибкоподібними та глибокими змінами у внутрішньому світі особистості. Щодо показників кризи суб'єкта статистично значущий зв'язок наявний лише у 6-7 класі ($r = 0,31$ та $0,34$) та у 10-11 класі ($r = 0,26$). Отже, "розвивальний" вплив кризи суб'єктності (оскільки криза – це швидкі зміни) найбільше виявляє себе до та після "типово" підліткового віку, а "розвивальний" характер становлення особистості – у всіх вікових періодах отроцтва.

Це означає, що: а) протиставлення себе оточуючим, відстоювання себе ("бути для себе") у віці від 11 до 20 років має в цілому прогресивний, розвивальний характер; б) в силу своєї феноменологічної специфіки та яскравої симптоматики вплив кризи особистості "перекриває" вплив кризи суб'єкта; в) криза суб'єкта пов'язана з більш глибокими перспективними змінами, усвідомлення яких та прояв у поведінці відбуваються пізніше, коли зміни поступово накопичуються (мікроскопічні, латентні); г) криза особистості розгортається за типом стрибкоподібних змін (класичний варіант), а криза суб'єкта – за типом літичних, еволюційних, поступових змін. Тому її прояви характерні як для підліткового, так і для юнацького віку (згідно відсотків).

Окрім завдання у аналізі "актуального" зрізу полягало у співставленні даних батьків, вчителів та самих учнів. Була сформована єдина вибірка (всього 169 учнів 6-10 класів). Анкету на кожного з 169 учнів заповнювали батьки (переважено матері) та вчителі (у більшості випадків класний керівник та два вчителі-предметники з подальшим визначенням їх середніх значень). Їх дані співставлялися з самооцінками самих учнів. Порівняно з вчителями, батьки оцінили своїх дітей нижче за шкалою "Криза особистості" (заперечуючи таким чином наявність глибоких проблем у

стосунках та конфліктність поведінки) та "Зміни" (заперечуючи таким чином наявність стрибкоподібних змін) та вище за шкалою "Криза суб'єкта". Відмінності між батьківськими та вчительськими оцінками поведінки дітей можуть пояснюватися різною поведінкою підлітків дома та в школі (Konoldet al., 2004a).

В результаті факторизації статистичних даних всіх актуал – інформантів було виділено 2 фактори: перший – це оцінки вчителів та батьків, який ми назвали "Дорослі" (варіативність 26,33 %, при $p < 0,001$), другий – дітей та батьків, який ми назвали "Сім'я" (варіативність 22,33 % при $p < 0,001$). Основу виділених факторів складають оцінки вчителів (перший фактор) та дітей (другий фактор).

Перший фактор свідчить, що уявлення вчителів та батьків про наявність кризи особистості та післякризи у дітей збігаються за найбільш явними та педагогічно "забарвленими" характеристиками – з однієї сторони, криза стосунків, конфліктність, з іншої – прояви соціальної зрілості, які так чи інакше педагогічно опосередковані у дорослій позиції, як бажаний результат виховних впливів. Другий фактор свідчить про близькість уявлень дітей та батьків про кризу суб'єктної активності та наявність чи відсутність стрибкоподібних змін. Таким чином, батьки більш точно оцінюють "внутрішні", суб'єктні зміни (зміни світогляду, прояви почуття дорослості, прагнення до реалізації себе у нових колах спілкування та видах діяльності), ніж вчителі. Однак, показники батьків увійшли в обидва фактори у відповідності з їх двома різними соціальними ролями: дорослих – вихователів (що об'єднує їх з вчителями) та близьких членів сім'ї (що об'єднує їх з підлітками).

Найбільш розходяться оцінки вчителів та підлітків. Те, що оцінки вчителів базуються на критеріях, пов'язаних з навчальною діяльністю, закриває для них адекватне бачення кризи особистості та дефіциту суб'єкта очима самих підлітків, що безумовно ускладнює процес встановлення діалогової, суб'єкт-суб'єктної взаємодії та виховних впливів.

Результати аналізу дозволяють зробити наступні висновки.

1. В результаті узагальнення ретро- та актуал – відповідей всіх інформантів (суб'єктивних та об'єктивних) отримано висновки двох типів: 1) висновки гносеологічного характеру, що стосуються відмінностей у оцінках інформантів

(вчителів, батьків, студентів), які пов'язані зі специфікою усвідомлення ними ознак підліткової кризи (генетичний та змістовний аспекти); 2) висновки онтологічного характеру, що пов'язані з проясненням сутності та феноменології кризи, її змісту та індивідуальної варіативності.

2. Висновки гносеологічного характеру (спільне та відмінне ретро – оцінках інформантів):

а) відмінності у визначенні вікових особливостей перебігу та етапів

кризи отроцтва (генетичний аспект), з одного боку, вчителями, з іншого – батьками, студентами – старшокурсниками та сучасними підлітками. Найбільшу близькість показали актуал – оцінки кризових та післякризових проявів підлітків та батьків. Для вчителів (на відміну від всіх інших респондентів) більш характерні вікова "зональність" та локальність проявів кризи у часі (вік 13-15 років характеризується як очевидна підліткова криза, а вік 16-17 років – як особистісна зрілість), що є проявом певної стереотипності їх уявлень.

Вчителі також фіксують більш ранній початок як кризових, так і післякризових проявів. Ретроспективні дані батьків та студентів відображують значну індивідуальну варіативність проявів кризи у період 11-20 років. Згідно їх даних класична підліткова криза виявляється "розмитим" у часі, пролонгованим процесом, який має яскраво виражений індивідуальний характер та унеможливує думку про "узагальнені", характерні для всіх часові межі та ознаки. У зв'язку з цим виникають серйозні сумніви щодо стереотипних уявлень про переживання підліткової кризи більшістю дітей у "типово" підлітковому віці 13-15 років та стереотипну генералізацію ознак "кризовості" на всіх підлітків цього віку. Ретроспективні дані батьків та студентів доводять, що в силу високої гетерохронності розвитку та різноманітності його задач в період отроцтва зміст вікової кризи суттєво залежить від індивідуального контексту.

Аналіз позицій різних інформантів, таким чином, показав значущість усвідомлення контекстуальності кризи у підлітково-юнацькому віці, нерозривності та важливості співвідношення, взаємодії, взаємовпливу вікових, типологічних і індивідуальних особливостей підлітків. Отримані дані дають підстави вважати, що ця криза індивідуально флюктує за часом та змістом в залежності від соціальної ситуації розвитку та індивідуальних задач переходу.

б) відмінності у виборі провідних ознак оцінювання кризових проявів, які є опосередкованим відображенням феноменології переходу очима вчителів, батьків та студентів (змістовний аспект). Вчителі більш "педагогічно" фіксовані на проблемах навчання та поведінки у школі, частіше акцентують увагу на виховних, педагогічних аспектах кризи. Батьки частіше обирали ознаки суб'єктної активності та стабільності – особистісну зрілість ("післякризу") та відсутність стрибкоподібних змін, а студенти – ознаки суб'єктної активності (дефіциту суб'єктності).

Ретро – звіти батьків, таким чином, свідчать про можливість переходу від дитинства до дорослості без кризи відстоювання себе на тлі активного пошуку себе та своєї суб'єктності, а ретро – звіти студентів – про значущість та розвивальне значення кризи суб'єкта, яке виходить далеко за межі класичного підліткового віку 12-15 років. Згідно цих даних є щонайменш три аспекти варіативної поведінки під час переходу: за сценарієм протистояння звичним моделям поведінки у школі (що помітно

вчителям); за сценарієм поступового суб'єктного дорослішання у сім'ї (що помітно батькам); за сценарієм пошуку себе (вибору) у інших сферах життя та спілкування поза школою та сім'єю (що відмічають у ретро – спогадах студенти).

Отже, як свідчать отримані результати, феноменологія кризи є виявом індивідуальної варіативності психосоціального розвитку у підлітково-юнацькому віці. Високий рівень прояву кризи є маркером порушення основних критеріїв соціально-психологічної адаптації і цьому випадку проблема сутності кризи переростає у питання ступеня адаптації/дезадаптації, зумовленої індивідуальними особливостями [0] і соціальною ситуацією розвитку.

Список використаних джерел

1. Кле М. Психология подростка: (Психосексуальное развитие) / Мишель Кле ; [пер. с фр.]. – Москва : Педагогика, 1991. – 298 с.
2. Шамне А.В. Типологія та феноменологія психосоціальної кризи у підлітково-юнацькому віці / А.В. Шамне // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАГІН України / за ред. С.Д. Максименка. – Т. X, Вип. 26.- Київ, 2014. – С. 878-890.
3. Kruger A. The midlife transition: crisis or chimera / A. Kruger // Psychological reports. – 1994. – Dec. 75(3 pt 1). – P. 1299-1305.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Kle M. Psihologija podrostka: (Psihoseksual'noe razvitie) / Mishel' Kle ; [per. s fr.]. – Moskva : Pedagogika, 1991. – 298 s.
2. Shamne A.V. Tipologija ta fenomenologija psyhosocial'noi' kryzy u pidlitkovo- junac'komu vici / A.V. Shamne // Aktual'ni problemy psihologii' : zb. nauk. prac' Instytutu psihologii' imeni G.S.Kostjuka NAPN Ukraїny / za red. S.D. Maksymenka. – T. H, Vyp. 26. – Kyї'v, 2014. – S. 878-890.
3. Kruger A. The midlife transition: crisis or chimera / A. Kruger // Psychological reports. – 1994. – Dec. 75(3 pt 1). – P. 1299-1305.

A.V. Shamne. Experience empirical study of the crisis of adolescence. The new understanding of the nature of adolescence (12 to 20 years) as a cultural and historical phenomenon is related to overcoming of limitations of traditional socio-historical paradigm. The results of empirical investigation of dynamics, symptomatology, phenomenology and course of the crisis of the adolescence (by means of the sampling of 11-20 years) are being submitted in the article. The article analyzes the peculiarities of the problem of the crisis in psychology. There are presented the results of researching the peculiarities of normative experiences of the crisis, are described predictors of normative crisis of psychosocial development, its individual, personal-biographical and age factors.

Due to the basic theoretical concepts of the adolescence the questionnaire for evaluation the principal features (indicators) of this age-related crisis was developed. The comparative analysis of the results of survey of various groups of informants (respondents) is implemented: by teachers with a great experience of working at school, students, contemporary Ukrainian adolescents, their teacher and parents. Different aspects of evaluations are being employed (retro- and actual-estimation, objective and subjective estimation). The peculiarities of perception by various groups of informants of symptomatology and phenomenology of the crisis of maturing are being defined. Different types of dynamics and content of the crisis of contemporary adolescents in Ukraine are being described on the basis of the actual data.

Key words: *the adolescence, phenomenology, the features (indicators) of the adolescence, L.S. Vygotsky, parents, teachers, contemporary adolescents, the factorial analysis, the crisis of personality, the crisis of subject.*

Отримано: 18.11.2015 р.

УДК 159.923.2

І.В. Шевчук

НАРАТИВНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

І.В. Шевчук. Наративна психологія як напрям сучасних досліджень. У статті розкривається питання наративної психології. В основу цього підходу покладено уявлення про те, що реальність не існує об'єктивно, а безперервно конструюється у взаємодії людей одне з одним. У результаті цієї взаємодії окремими спільнотами людей створюються переконання, цінності, закони, уявлення, які виливаються в мові. Крізь призму цих уявлень люди інтерпретують світ, наділяють сенсом ті чи інші явища, події, процеси свого життя.

Термін "нарратив" має на увазі розповідь історій про людей та їхні проблеми. Тому основною метою наративної терапії є створення навколо клієнта простору для розвитку альтернативних історій, які дадуть йому можливість відчувати себе здатним вплинути на перебіг власного життя, стати безпосереднім автором своєї історії.

Ключові слова: *нарративна психологія, нарратив, автобіографія, ідентичність, нарративний аналіз, життєвий досвід.*

І.В. Шевчук. Нарративная психология как направление современных исследований. В статье раскрывается вопрос нарративной психологии. В основе этого подхода лежит представление о том, что реальность не существует объективно, а непрерывно конструируется во взаимодействии людей друг с другом. В результате этого взаимодействия отдельными сообществами людей создаются убеждения, ценности, законы, представления, которые находят выражение в языке. Сквозь призму этих представлений люди интерпретируют мир, наделяют смыслом те или иные явления, события, процессы их жизни.

Термин "нарратив" подразумевает рассказывание историй о людях и их проблемах. Поэтому основной целью нарративной терапии является